

ПРАБЛЕМА ДАБРА І ЗЛА Ў КАНТЭКСЦЕ ХРЫСЦІЯНСКАГА ВЕРАВУЧЭННЯ (НА ПРЫКЛАДЗЕ АПОВЕСЦІ МАКСІМА ГАРЭЦКАГА “ДЗВЕ ДУШЫ”)

А.А. Ігнацюк

Палескі дзяржаўны ўніверсітэт, ILIN-AL@TUT.BY

Паспрабуем зрабіць некаторыя назіранні над хрысціянскімі ідэямі ў аповесці Максіма Гарэцкага “Дзве душы”. На пытанне “што ёсць душа?” хрысціянскае веравучэнне адказвае так: “Душа—істота—духоўная і бессмяротная. Пасля смерці чалавека душа вяртаецца да Бога, які даў яе (Экл, XIII, 7)” [1, с. 205]. А гэта азначае, што чалавеку дастаўся ад Бога і Свет духоўны, дзеля таго, каб ГРЭШНЫ чалавек “быў скіраваны ўвесь час да Бога як Бацькі, Выратавальніка, Сябра”. Гэтая ж праблема набывае ў творчасці М. Гарэцкага моцнае хрысціянска—гуманістычнае гучанне. Аўтар імкнецца прасвятліць сваіх герояў Богам. А сам прэзаік бачыцца нам у ролі Месіі, які ўсхвалявана кліча—просіць: “Брацці! Душу грэшную чалавека трэба ратаваць!”

Пісьменнік у сваіх фантазіях стварае абсурдных герояў, нейкіх асаблівых ворагаў, ворагаў як сяброў. Галоўны герой аповесці — Гаршчок — носьбіт зла, бо “без міласердзя парастрэльваў зусім невінаватых людзей” [2, с. 89]. Аднак адназначна даць яму такую характарыстыку нельга, бо ён і летуценны эстэт, які адчувае характэрнае зямное: “Прыедзеш дамоў і пачнеш хадзіць па лесе за красою” [2, с. 41]. Гаршчок — антыідэал пісьменніка, і яго аўтар невыпадкова прыводзіць да духоўнай і фізічнай смерці.

Аповесць М.Гарэцкага “Дзве душы — своеасаблівая кніга Эклезіяста, у якой песімізм рэвалюцыйнага балышавіцкага часу знайшоў глыбокае выяўленне. Аўтар любіць жыццё, хоць і бачыць часам адсутнасць у ім усякага сэнсу. “Можам згаджацца ці не згаджацца з палажэннямі тымі ці іншымі аб значэнні звычайнага чалавека і генія ў ходзе сусветных здарэнняў, няхай адны кажуць, што чалавек у гэтай справе — недалужная шчапінка ў акіяне, а другія няхай сабе кажуць чалавек у

гэтай справе, як рулевы на караблі, ... а толькі ж лічыцца, паночкі, з жыццём, не жмурыцца ад яго зіяння” [3, с. 530], – піша М.Гарэцкі ў артыкуле “Развагі і думкі”.

Заўважым, пісьменнік не верыць у бальшавізм як Дабро, але і не хоча верыць ў бальшавізм як Зло. Менавіта гэтым тлумачыцца ідэйна–тыматычная рэалізацыя вобраза Гаршчка ў творы.

Што мае на ўвазе аўтар, калі гаворыць: “Гаршчок сумяшчаў у душы сваёй найлепшы здаецца гуманізм, найгоршае акажацца чалавеканялюбства?” [2, с. 89]. Тут першае выключае другое. Дабро, якое нясе Гаршчок, ператвараецца ў зло. Бог толькі здаецца, а грэх – спраўджваецца.

Ёсць у творы два эпізоды, якія найбольш выразна тлумачаць грэхападзенне героя. У першым – мы бачым Гаршчка, калі той збіраецца стаць манахам, а пакуль пасля заканчэння царкоўнай школы працуе настаўнікам. Ён хоча быць на месцы хрысціянскага Бога, але пры гэтым “замучыў дзяцей малітвамі” [2, с. 37]. А ці можна “замучыць” малітвай? Малітва, у хрысціянскім разуменні, гэта Усёдараванне, Радасць і Вера. На месцы Бога Гаршчок быць не можа і таму, што “вялікім праведнікам ці манахам” ён сябе толькі сасніў. Гаршчок не можа быць на месцы Бога яшчэ і таму, што малюнк “душеспасительных листков” [2, с. 38], якія прапанаваў дзецям, дужа страшныя. На адным паказана, як “у п’янюгі з рота лезець вужак” [2, с. 38], на другім – “пляткарка ліжаць языком гарачае залеза” [2, с. 38]. Нельга ратаваць душу праз позірк Д’ябла. У іншым эпізодзе мы бачым будучага бальшавіка ў турме, дзе пабачыў і пачуў ён для сябе шмат чаго новага. Яго памкненні: быць суддзёй, дыктатарам, павадыром–рэвалюцыянерам. Спосаб дасягнення мэты застаўся той самы: Гаршчок чытае без разбору ўсякую нелегальшчыну, як некалі “душеспасительные листки”.

Як бачым, сваім духоўна–філасофскім складам М.Гарэцкі нечым падобны да філосафа Уладзіміра Салаўёва, які ў сваёй кнізе “Духоўныя асновы жыцця” сцвярджаў: “Не верыць у добро ёсць смерць, а верыць у самога сябе як крыніцу добра /Бога/ – ёсць вар’яцтва” [5, с.316].

У самым пачатку дарогі да страчанага Бога валацюга–басяк ставіць перад сабою пытанне: “Што рабіць? Прасіць ці красці? І адказвае: Красці! Прасіць крыўдна і сорамна” [2, с. 40]. Гаршчок тут лічаць сваім Богам – Гордасць. Ён не хоча ехаць у вёску да брата, каб прасіць прабачэння за тое, што забыўся на яго. Гаршчок пачне красці. У манахаў – іх ілжывую веру, у басякоў – іх ілжывыя мукі, у бальшавікоў – іх ілжывую волю.

Напрошваецца пытанне, ці можа Гаршчок знайсці страчанага Бога? У хрысціянскай літаратуры шырока асвятляецца праблема адпушчэння граху, яго даравання. Гэта адзін з важнейшых пастулатаў хрысціянскага вучэння. Гарэцкі паказвае, што царкоўнікі не выконваюць гэты завет Хрыста. Калі Гаршчок абакраў манастырскую казну, то манахі “ні тоўсты Паісей з бліскучай чырвонай лысінай” [2, с. 41], ні архімандрыт “з рыжымі валасатымі рукамі”, намалёваныя аўтарам бліскуча–гратэскава, не могуць дараваць герою гэты грэх. Прычына тут відавочная – яны, грэшныя, парадзілі дзіця, сабе падобнае, каб потым назваць яго сацыялістам: “Арыштант! Сацыяліст! Ідзі туды, адкуль прыйшоў” [2, с. 42], – гнеўна кідае архімандрыт блудніку. Словы “і такім я люблю цябе” [2, с. 42] прыгадвае Гаршчок, калі чуе прысуд нядаўніх сваіх братоў. Ён пераконваецца, што ў манастыры гэты Хрыстосаў завет не мае сілы. Такім, які ён ёсць, любіць яго архімандрыт не хоча, нават не стараецца.

Відавочна, што Евангельская этыка пэўным чынам уплывае на філасофскую думку М. Гарэцкага ў аповесці “Дзве душы”. Сцэна “дзікай праявы” ў царкве дапамагае зразумець, што пісьменнік выкарыстоўвае Евангельскае правіла “не праціўся злу”, аднак да канца яго не прымае, бо добра ведае: нікому не рабіць у жыцці зла – не азначае, што так можна перамагчы зло. М. Гарэцкі не можа прымірыцца са злом і выносіць яму свой, асаблівы прысуд: зло ў бясконцым сваім памнажэнні абавязкова самаразбуральнае, лічыць прэзізі. Думка знаёмая ў філасофіі. Спашлёмся на Фаму Аквінскага: “Зло хоць і заўсёды прыніжае дабро, аднак ніколі не можа яго перамагчы; ... нішто не можа быць цалкам і дасканала злым, калі б нешта было цалкам злым, яно б знішчыла сябе” [6, с. 422].

Аблашчаны злом Гаршчок, пасля таго, як пакінуў басяцкае прыдонне, як той гогалеўскі Хома Брут з вядзьмаркаю на спіне, трапляе ў кола асаблівых д’ябальскіх салодкіх пачуццяў: “Гаршчок асцярожна і быццам сонны злез на прыступках доўгай лесвіцы да ракі, з нейкай дзіцячай радасцю заскрыпеў чаравікамі па берагавому жвіру, адчуваючы блізасць да прыроды... Свежы ветрык абдуваў твар халадком... Вецер уздымаў курчавыя, даўно не чэсаныя валасы..., прыгаршчамі набіраў ваду і мыўся” [2, с. 40]. Як блізка гэты тэкст да гогалеўскага: “Он / Хома Брут/ опустил голову вниз и видел, что трава, бывшая почти под ногами его, казалось, росла глубоко и далеко, и что сверх ее находилась прозрачная, как горный ключ, вода, и трава казалась дном какого–то светлого, прозрачного до самой глубины моря” [4, с. 147].

Калі Хама Брут М. Гогаля знаходзіць патрэбную малітву, каб аддзяліць сябе ад зла, тую малітву, якая паядноўвае чалавека з Богам, прасвятляе розум, бароніць ад скрухі, дык Гаршчок тут бездапаможны.

Пісьменнік то імкнецца прасвятліць свайго героя хрысціянскім Богам, то свядома адмаўляе свайму герою ў малітве, судзіць яго малітвай, не пакідае надзеі на выратаванне яго душы. Адказ на гэтую супярэчнасць трэба шукаць у своеасаблівых адносінах М. Гарэцкага да большавіцкага часу. Вядома, што адразу пасля Кастрычніка публіцыст Гарэцкі шматразова ў сваіх артыкулах звяртаецца да тэмы Рэвалюцыі на Беларусі. Ён верыць, што ахвяры, прынесеныя на алтар рэвалюцыі, не будуць дарэмнымі. Але ўжо ў 1919 годзе, калі у краіне панавалі хаос і анархія, М.Гарэцкі, супрацоўнік большавіцкай газеты “Звязда”, звяртае ўвагу ў сваіх працах на тыя асаблівасці большавізму, якія у хуткім часе прывядуць да сталінізму.

На старонках аповесці “Дзве душы” аўтар увасабляе крывавы большавіцкі час у вобразах Гаршчка і Гарэліка, – характараў, абрабаваных злом, якое “пад рогат новых пішучых машынак” распачало барацьбу за ўладу над душой чалавека, грамадства, свету. І што яму да заповедзяў Хрыстовых, калі яно Зло...?

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Біблейская энцыклапедыя. – М.: ТЕРРА, 1990. – 902 с.
2. Гарэцкі, М.І. Дзве душы / М.І. Гарэцкі. – Мінск: Юнацтва, 1992. – 429 с.
3. Гарэцкі М.І. Творы: Дзве душы: Аповесць. Аповяданні. Жартаўлівы Пісарэвіч: П’еса. Літаратурная крытыка і публіцыстыка. Лісты. – Мн.: Маст. Літ., 1990. – 629 с.
4. Гоголь, Н.В. Собрание сочинений. / Н.В. Гоголь. – Москва: Художественная литература, 1984. – Т.2. – 318 с.
5. Соловьёв, Вл.С. Духовные основы жизни / Вл. С. Соловьёв. Собрание сочинений. – М.: Мысль, 1982. – Т.3. – С.299–416.
6. Чухлеб, С.Н. Археология идей: История философии в доступном изложении. Запад: Античность. Средневековье. / С.Н. Чухлеб. – М.: Книжный дом “Либроком”, 2012. – 464 с.